

УДК 378.016:78:373.2.011.3-051

Л. В. Пушкар
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ БАКАЛАВРІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В МЕЖАХ КУРСУ «ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ»

У статті розглянуто основні позиції навчально-методичного комплексу з дисципліни «Теорія та методика музичного виховання» в контексті формування музичних компетенцій майбутніх вихователів дошкільних закладів; сформульовано основну мету та завдання навчального комплексу, висвітлено змістову наповненість лекційного курсу та його практичної частини.

Ключові слова: музичні компетенції, бакалаври дошкільної освіти, музичне виховання, методика, завдання.

Постановка проблеми. Глобальні суспільно-політичні трансформації, темпи науково-технічного й інформативно-технологічного прогресу, потреба сучасного ринку праці у висококваліфікованих спеціалістах зумовили пріоритетні напрями розвитку вітчизняної вищої школи. Відповідно до її вимог підготовка професіоналів із широким колом компетенцій у сфері дошкільної освіти має першочергове значення, ступінь сформованості яких визначає здатність майбутнього вихователя виконувати різні види діяльності.

Серед існуючих методик, якими повинен оволодіти майбутній фахівець з дошкільної педагогіки, чільне місце займають ті, що засновані на використанні широких можливостей музичного мистецтва. Незаперечним є надзвичайний вплив його на духовний і естетичний розвиток, моральне становлення дитини. За допомогою музичних творів малеча емоційно пізнає себе та світ. «Музыка не может дать новых фактических или идейных знаний, но она может в высокой степени углубить имеющиеся знания, дав им новое качество, сделав их знаниями эмоционально насыщенными», – ці слова Б. В. Теплова підкреслюють його думку про те, що «в музыке мы через эмоцию познаем мир. Музыка есть эмоциональное познание» [5, 22–23].

Аналіз актуальних досліджень. У вітчизняній і зарубіжній науково-педагогічній літературі проводиться чимало досліджень стосовно проблем мистецької освіти, естетичного виховання учнівської та студентської молоді засобами мистецтва, зокрема музики (І. А. Зязюн, О. В. Лобова, Г. Ю. Ніколаї, О. М. Отич, О. П. Рудницька, О. П. Щолокова та ін.). Поштовхом у нових розробках стають звернення до класичних методик музичного виховання дітей дошкільного віку, до праць видатних учених, зокрема Н. О. Ветлугіної, А. Г. Гогоберідзе, Е. П. Костіної, О. П. Радиної, Б. М. Теплова, А. С. Шевчук. Головні підходи до музично-естетичного виховання дітей дошкільного віку базуються на широкому спектрі можливостей музичного впливу на людину. У цьому контексті назвемо дослідження Т. А. Лісовської, Т. І. Науменко, І. А. Романюк, Т. М. Степанової. Вивченню різних аспектів формування музичних (музично-педагогічних) компетенцій майбутніх вихователів дошкільних закладів присвячені роботи О. А. Белікова, О. Г. Мальцева, Т. П. Танько, Р. А. Савченко та ін.

Аналіз науково-теоретичної літератури, нормативних документів і стану підготовки бакалаврів дошкільної освіти та вихователів дошкільних закладів дозволив виявити певні суперечності, зокрема між формальним визнанням великої значущості музики в підготовці компетентного фахівця-педагога (майбутнього вихователя дошкільного закладу) й фактичною недооцінкою практичної орієнтованості на формування його музичних компетенцій. На нашу думку, ліквідувати ці недоліки допоможе певна змістова наповненість занять зі студентами та специфіка їх проведення. Тому **метою нашої статті** став аналіз особливостей формування музичних компетенцій бакалаврів дошкільної освіти в межах курсу «Теорія та методика музичного виховання».

Виклад основного матеріалу. Для концептуального поля нашого дослідження термін *компетенція* є головним. У своїх дослідженнях ми розділяємо два таких близьких за значенням терміни як *компетенція* та *компетентність*. Здійснений аналіз науково-педагогічних досліджень (Н. М. Бібик, О. В. Овчарук, Л. І. Паращенко, О. І. Пометун, О. Я. Савченко, О. М. Семенов, І. В. Соколова) засвідчив, що більшості науковців властиве розуміння терміну *компетенція* як об'єктивної категорії, суспільно визнаного рівня знань, умінь, навичок, ставлень тощо в певній сфері діяльності людини як абстрактного носія; терміну *компетентність* – як інтегрованої характеристики якості особистості, результативного блоку, сформованого через знання, уміння й навички, ставлення, поведінкові реакції та здатність самостійно вирішувати завдання в конкретній

діяльнісній сфері. Слушно вказати на те, що у своїх розвідках під *музичними компетенціями* майбутніх вихователів дошкільних закладів ми розуміємо сукупність взаємопов'язаних базових музичних знань, умінь оцінювати феномени музичного мистецтва, навичок елементарного музикування, які через позитивне ставлення до музичної діяльності дозволять майбутньому вчителю бути компетентним у межах своїх професійних обов'язків.

У попередніх публікаціях ми зауважували про необхідність формування певних музичних компетенцій майбутніх педагогів-дефектологів, логопедів [3; 4]. Подальші дослідження привели до виокремлення у структурі фахових музичних компетенцій вихователя дошкільного закладу *когнітивно-перцептивні* (історико-теоретичні, аудиторні, оцінно-аналітичні), *музично-виконавські* (вокально-мовленнєві, елементарно-інструментальні, ритмічно-рухові) та *креативно-інтеграційні* (імпровізаційні, компонувальні, проектувальні) компетенції. Своє судження ми ґрунтуємо на вивченні досліджень науковців у напрямі використання музики як джерела виховного, розвиваючого, формуючого та терапевтичного впливу, розгляді характеристики та змісту різних видів музичної діяльності, науково-педагогічної літератури стосовно освітніх компетенцій, а також на вимогах до підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти, які виписані у складових галузевих стандартів – освітньо-професійній програмі (ОПП) та освітньо-кваліфікаційній характеристиці (ОКХ). Зауважимо, що необхідність формування означених музичних компетенцій студентів, які навчаються за напрямом підготовки «Дошкільна освіта» підтверджується проведеним пілотажним експериментом у межах науково-методичних пошуків *Лабораторії трансферу естетичних технологій у дошкільній та початковій освіті*, яка існує на кафедрі дошкільної та початкової освіти навчально-наукового Інституту педагогіки і психології СумДПУ імені А. С. Макаренка.

Викладання курсу «*Теорія та методика музичного виховання*» спрямовано на формування музичних компетенцій і підвищення якості фахової готовності бакалаврів дошкільної освіти до професійної діяльності. Завданнями навчального курсу визначено такі позиції: надання знань з теорії постановки голосу та виразного мовлення; висвітлення прийомів і методів голосоутворення; формування вмій і навичок правильного співу та їх використання в мовленнєвій діяльності; надання знань про гігієну та охорону голосу, а також про терапевтичні, профілактичні й корекційні властивості музики під час її сприймання, співу, музично-ритмічної та музично-ігрової діяльності; вивчення основних положень систем музичного виховання

Е. Жака-Далькроза, К. Орфа, З. Кодая, Д. Кабалевського, В. М. Верховинця; ознайомлення з музично-ритмічними вправами, які можуть використовуватись у дошкільній освіті.

Мета й завдання навчальної програми дисципліни «*Теорія та методика музичного виховання*» практичні та семінарські заняття дозволяють майбутнім фахівцям засвоїти великий обсяг матеріалу світової музичної культури; пізнати методи, форми й засоби музичного виховання в дитячому садку, основи елементарної музичної грамотності; зміст програм з музики для дошкільнят; ознайомитися з методами та прийомами музичного виховання й навчання, особливостями мовлення та його функціями, з найвідомішими методиками музичного виховання; прийомами техніки мовлення, звукоутворення; особливостями періоду мутації, правилами гігієни та охорони голосу; видами музичної діяльності дітей; корекційними та профілактичними властивостями музики; опанувати загальні прийоми ігрової музичної діяльності, основні положення ритмічного виховання.

На перших лекціях студенти знайомляться з музикою як видом мистецтва та формою відображення дійсності, з різними музичними жанрами, основними поняттями курсу (музичне виховання, музичний розвиток, навчання музики) з поняттям *художній образ*, під яким розуміється особливий вид реальності, де існують у єдності як відтворювана реальність (події, люди, явища природи), так і відбиття (передача) ставлення митця до цієї реальності; учаться розрізняти зображальність (образотворчість) та виразність (виражальність) художнього образу.

Змістовною й цікавою для майбутніх фахівців є інформація про завдання музичного виховання; вплив музики на духовний світ людини, функції музики, про те, що музика є засобом естетичного виховання та формування морального обличчя дитини; способом активізації розумових здібностей, фізичного розвитку. На заняттях акцентується увага на ознаках музикальності дитини, як то: здатність відчувати музику, вслухатися, вияв творчого ставлення.

На лекційних заняттях розглядаються питання, присвячені музично-художній культурі педагога дошкільного освітнього закладу, а саме: сутність поняття культура, її цінність, взаємозв'язок людини й культури, педагога й культури, призначення культури, загальнокультурна компетентність педагога, музично-художня культура як частина загальнохудожньої культури, ознаки та показники музично-художньої культури педагога, підвищення рівня музичної культури вихователя як наслідок взаємодії з музичним керівником і форми їх взаємодії.

Певну частину теоретичного матеріалу присвячено опрацюванню основних положень Закону «Про дошкільну освіту», «Базовий компонент дошкільної освіти в Україні» та чинних програм: «Я у Світі», «Дитина», «Малює», а також з'ясуванню завдань, видів музичної діяльності, підбору музичного репертуару. Крім того, важливим аспектом формування *історико-теоретичних* музичних компетенцій постає вивчення елементів музичної мови (ритм, метр, мажор, мінор, тривалість звуків і пауз, довгота звуків, сильна доля, такт та ін.), багатожанровості музичного мистецтва, впливу музики на емоційні переживання дитини, які збагачують і водночас формують її психіку в різних концепціях музично-естетичного виховання (Е. Жак-Далькроза, З. Кодая, К. Орфа, Е. Гордона, Д. Б. Кабалевського, В. М. Верховинця та ін.); ознайомлення студентів з однією з актуальних проблем музичного виховання – взаємодії музичного керівника, педагогів і батьків у процесі музичного розвитку й виховання дітей дошкільного віку.

Методичні аспекти музичної діяльності дітей дошкільного віку вивчаються через призму тем другого змістового модуля (*Методичні аспекти музичної діяльності дітей дошкільного віку*). Формування музичних компетенцій бакалаврів дошкільної освіти відбувається у процесі ознайомлення з характеристикою музичних здібностей дитини як одного з важливих завдань музичного виховання, із загальними й специфічними методами та прийомами музичного навчання й виховання; зверненням уваги на вікові можливості щодо музичної діяльності дошкільнят, на основні класифікації музичної діяльності, розкриття характеристики змісту та особливостей видів музичної діяльності; зосередження уваги студентів на особливостях поведінки дітей дошкільників у процесі музичної діяльності.

На нашу думку, важливим кроком у формуванні *проектувальних* музичних компетенцій бакалаврів дошкільної освіти стає ознайомлення з видами й формами організації музичної діяльності дітей у дитячому садку: навчальною діяльністю на заняттях, самостійною діяльністю поза заняттями, участю у святах і розвагах; виявленню їх співвідношення й завдання; загальними педагогічними вимогами й відмінностями музичних занять.

Звичайно, жоден навчальний курс не може вмістити всього обсягу необхідних знань, умінь, навичок, ставлень тощо. Важлива роль у процесі формування музичних компетенцій (зокрема, вокально-мовленнєвих, елементарно-інструментальних, ритмічно-рухових, імпровізаційних, проектувальних) відводиться семінарським і практичним заняттям. Зазначимо, що значна кількість останніх присвячена безпосередньо

виконавчій музичній діяльності (елементарному музикуванню, музичній ритміці, релятивному співові, інсценізації музичних творів та ін.), що є однією з головних характеристик курсу. Підґрунтям такого планування стали концептуальні положення методики Е. Жак-Далькроза, яка спирається на такому переконанні: практика повинна випереджати теорію, положення якої слід надавати учням тоді, коли вони вже особисто відчували на собі явища, з яких ці положення виведені [2, 7]. Далькроз зазначає: «метою мого викладання є приведення учнів до того, щоб вони могли після закінчення свого навчання сказати не «я знаю», але «я відчуваю», а після цього розбудити в них прагнення висловлюватися» [1].

Зауважимо, що хід роботи на практичних заняттях складається, як правило, з трьох головних завдань, а саме: 1) обговорення основних теоретичних положень; 2) надання письмової відповіді на певні питання; 3) безпосередньо музично-виконавська діяльність.

Зупинимося детальніше на останньому завданні. Залежно від теми практичного заняття змінюються й види музичної діяльності. Наприклад, *Тема «Зміст, види і форми музичної діяльності»* має таке завдання – «Підберіть музичні твори для сприймання дітьми певного віку з метою збагачення емоційного досвіду дитини (радість, смуток, захоплення та ін.), розвитку психічних процесів (творче уявлення, увага, пам'ять та ін.)»; *Тема «Методи і прийоми музичного виховання та навчання»* – «Продемонструвати прийоми гри на музичних інструментах, співів, музично-ритмічних рухів»; а *Тема «Форми організації музичної діяльності дітей»* вміщує таке – «Підберіть рухливі ігри та музично-дидактичні ігри до вечора розваги з урахуванням змісту та вікових особливостей».

Особливістю організації та проведення таких занять з курсу є їхня практична спрямованість під час виконання завдань. Так, студенти вчаться підбирати музичні твори для тієї чи іншої форми організації музичної діяльності (формування компонувальних компетенцій); виконують вправи для презентації вивченої методики музичного виховання або демонструють прийоми гри на музичних інструментах, співів, музично-ритмічних рухів (формування вокально-мовленнєвих, елементарно-інструментальних, ритмічно-рухових компетенцій); прослуховують спеціально дібрані музичні твори, потім обговорюють власні переживання, спогади, думки, асоціації, фантазії (часто проєктивного характеру), що виникали під час слухання музики (формування аудиторних, оцінно-аналітичних компетенцій). Таким чином, система завдань, що використовуються на практично-семінарських заняттях, забезпечує стимулювання музичної активності майбутніх вихователів.

У процесі занять частина навчального часу відводиться на самостійну та індивідуальну форми роботи студентів. Серед завдань, які виносяться на опрацювання в ці години існують, наприклад, такі: скласти порівняльну таблицю традиційного підходу до професійної співпраці музичного керівника й вихователя ДНЗ та інноваційних форм співтворчості; проаналізувати будь-який збірник, що використовується на музичних заняттях у дитячому садку; запропонувати річний репертуарний план музичних театралізованих ігор для дітей старшого дошкільного віку; знайти й опрацювати дитячий національний пісенний фольклор (три пісні (за вибором) вивчити напам'ять); розробити сценарій музичного заняття з розучування пісні, музичної гри, танцю (на вибір); скласти список своїх улюблених музичних творів тощо.

Індивідуально-дослідницьке завдання має характер міні-творчих проєктів, сутність яких полягає у стимулюванні інтересу студентів до питань використання музики в майбутній педагогічній діяльності, а також у демонстрації практичного застосування музичних компетенцій. Участь у роботі над проєктами, максимально наближених до життєвої ситуації, активізує самостійність людини, стимулюючи пізнавальний, емоційний і моторний розвиток, зацікавленість, а також творче мислення студентів. Бакалаврам дошкільної освіти була запропонована орієнтовна тематика проєктів: «Логоритміка для дошкільнят», «Вплив музично-ритмічних занять на цілісний розвиток дитини», «Музично-ритмічні хвилинки відпочинку», «Веселі музики» тощо. Захист студентських проєктів засвідчує, що наприкінці курсу майбутні вихователі набули основ музичної грамотності, первинного досвіду щодо складання музичних ігор, творчих міні-проєктів, у них сформувався комплекс елементарних музичних компетенцій.

Висновки. Головним надбанням у процесі вивчення курсу «Теорія та методика музичного виховання» щодо формування музичних компетенцій бакалаврів дошкільної освіти вважаємо вміння студентів аналізувати літературу з проблеми музичного виховання дошкільнят, володіти прийомами гри на елементарних музичних інструментах, використовувати прийоми правильної техніки в мовленні, проводити заняття з використанням музично-ритмічних вправ, складати та проводити музично-рухові ігри, інсценізувати ігри, музичні твори. Виконане дослідження відкриває перспективу для більш глибокого вивчення поставленої проблеми, зокрема методичних розробок щодо формування музично-терапевтичних компетенцій бакалаврів дошкільної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Еміль Жак-Далькроз про свою методику. З передмови до II тому Ритміки // *Тһm. Alicja Ludwikiewiczowa : materiały Informacyjno-Dyskusyjne COPSA*, 1963.
2. Ніколаї Г. Ю. Методичні основи ритміки Еміля Жак-Далькроза : методичні рекомендації для студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів / Г. Ю. Ніколаї. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2007. – 34 с.
3. Пушкар Л. В. Формування фахових музичних компетенцій майбутніх педагогів-дефектологів засобами спецкурсу «Теоретичні та методичні засади елементарного музичного навчання» / Л. В. Пушкар // *Теоретичні питання культури, освіти та виховання : зб. наук. праць ; за заг. редакцією академіка АПН України Євтуха М. Б., укладач – О. В. Михайличенко.* – К. : Вид. центр КНДУ, 2007. – Вип. 32. – С. 174–177.
4. Пушкар Л. В. Формування фахових музичних компетенцій майбутніх логопедів / Л. В. Пушкар // *Теоретичні питання культури, освіти та виховання : зб. наук. праць ; за заг. редакцією академіка АПН України Євтуха М. Б., укладач – О. В. Михайличенко.* – К. : Вид. центр КНЛУ, 2008. – Вип. 35. – С. 11–14.
5. Теплов Б. М. Психология музыкальных способностей / Б. М. Теплов. – Москва–Ленинград : Издательство академии педагогических наук РСФСР, 1947. – 336 с.

РЕЗЮМЕ

Пушкар Л. В. Формирование музыкальных компетенций бакалавров дошкольного образования в рамках курса «Теория и методика музыкального воспитания».

В статье раскрываются основные положения учебно-методического комплекса дисциплины «Теория и методика музыкального образования» в контексте развития музыкальной компетентности будущих педагогов дошкольных учреждений.

Среди существующих методов, которым должен овладеть будущий специалист в области дошкольной педагогики, особое место занимают те, которые основаны на использовании музыкального искусства.

Музыкальные компетенции – совокупность взаимосвязанных базовых музыкальных знаний, способность оценивать явления музыкального искусства, навыков элементарного музицирования, которая через положительное отношение к музыкальной деятельности позволит будущему учителю быть компетентным в выполнении своих профессиональных обязанностей.

Преподавание курса «Теория и методика музыкального образования», направленного на повышение качества подготовки бакалавров, специалистов дошкольного образования к профессиональной деятельности. В статье изложены задачи учебного курса: приобретение систематических знаний в области теории обучения речи и технике речи; получение информации о терапевтических, профилактических возможностях музыки в процессе ее восприятия, пения, музыкально-ритмических и музыкальных игр; изучение основных принципов теории музыкального образования (Э. Жак-Далькроз, К. Орф, З. Кодай, Д. Б. Кабалевский, В. М. Верховинец). В статье освещается содержание лекционного курса и его практической части, выявлены особенности музыкальных компетенций диагностики студентов.

Ключевые слова: *музыкальные компетенции бакалавров дошкольного образования, музыкальное образование, методы, задачи.*

SUMMARY

Pushkar L. Formation of musical competencies of bachelors of preschool education in the framework of the course «Theory and methods of music education».

The article reveals the main positions of educational-methodological complex of the discipline «Theory and methods of music education» in the context of the development of musical competence of future teachers of preschool institutions.

Among the existing methods, which should master a future specialist in preschool pedagogy, a special position is occupied by those based on the use of musical art. Musical competencies mean a set of interrelated basic musical knowledge, ability to evaluate the phenomena of musical art, skills of elementary music playing, which through positive attitude to musical activity will allow the future teacher to be competent in performing his/her professional duties.

The teaching of the course «Theory and methods of music education» is aimed at improving the quality of preparing bachelors of preschool education for professional work. Objectives of the training course are outlined: acquisition of systematic knowledge in the field of the theory of voice training and speech technique; getting information about therapeutic, prophylactic possibilities of music during its perception, singing, musical-rhythmic and musical playing activities; study of fundamental principles of popular music education theories (E. Jaques-Dalcroze, K. Orff, Z. Kodaly, D. B. Kabalevsky, V. M. Verhovynets). The article highlights the content of the lecture course and its practical part, the peculiarities of the students' musical competencies diagnostic are revealed.

Key words: *musical competence, bachelors of preschool education, music education, methods, tasks.*